

Nb

NOORDERBREDTE #3 - 2015
JAARGANG 39

2 Noorderbreedte Revue

6 Reportage
– Blauwestad

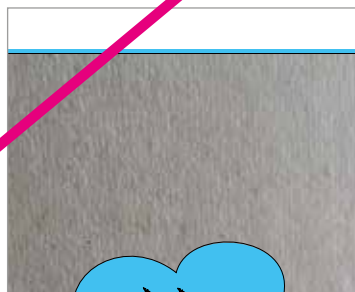
13 Nu dit weer
– Haaks laagje

14 Achtergrond
– Landbouw en de Drentsche Aa

20 Wiens brood men eet
– Het Bloemenpad

22 Tafel voor twee
– Welstand

26 De Plek
– N 52 52' 02.07" E 06 26' 34.98"

28 Interview
– Waddenonderzoekers

34 Achtergrond
– Dorpseconomie

40 Wie maakt Noord-Nederland?
– Annet Ritsema

44 Interview
– Made in Knoal

48 Terug naar Los Dorp
– Eva Nieuwhof

50 Reportage
– Speeltuin voor volwassenen

55 Alles wordt Anders
– Varen in stad en land

f /noorderbreedtetijdschrift
t @tijdschriftNB

WWW.NOORDERBREDTE.NL

TEKST EN FOTO'S
EDDIE MARSMAN

Nu dit weer

Zand

Begin maart was het, voor de kust van Finland. Stond-ie midden in de nacht op het dek van een koopvaardijsschip: overal ijs, schip vast, motor uit. Aarde-donker, diepe stilte. Keek-ie naar boven: alles en niets tegelijk. En wat er dan door je kop gaat, zegt Tjibbe Hooghiemstra. Dat we dus niet moeten denken dat we ergens grip op hebben zodra we er woorden aan vastgeplakt hebben. Dat ruimte die gemeten is, geen ruimte meer is maar een getal. Dat een schilderij dat naverteld kan worden, geen schilderij meer is. Of een tekening, of een foto. Vroeger wilde hij zeeman worden. Echt waar, zegt hij. Al komt hij van de zandgrond: Tytsjerk, 1957. Friesland dus. Zand. Of dat er iets mee te maken heeft? 'Zou het?'

Een opgeruimd atelier. Hier de penselen, daar de tubes, daarnaast het pastelkrijt. Stapeltje dit, stapeltje dat. Keurig. Op de ezel een schilderij in wording – een lijn, nog een lijn, een kleur, een vlak. Het schilderij zit nog vol gaten. Wanneer is het af? 'Dat merk ik wel.' Al laat hij dingen eindelijk staan voor hij het durft te zég-

gen: af. 'Ik vertrouw mezelf voor geen meter.' Zand. Je denkt wat beet te hebben maar het glipt je zo weer door de vingers. Zie: nergens houvast in die tekeningen en schilderijen. Zelden of nooit kun je zeggen: boom, horizon, huis. Nimmer mens. En wat je denkt te herkennen verdampst zodra je er een woord aan hebt vastgeplakt. Lijnen die over het papier kruipen, kleuren die voor je ogen verschieten: bruin dat zwart wordt, zwart grijs, grijs bruin. Nu liggen er geen tekeningen of schilderijen, maar foto's. Een beetje fotograaf zou zeggen: er staat niks op. He-le-maal niks. Vooruit – vlakken en lijnen. Maar die woorden zijn al te veel van het goede. Dat daar, is dat een wolk? Zand? En dit, water? En deze, hemel of aarde? Nee, nu gaan we dus niet zeggen dat hij schildert met een fotocamera. Hoe? Ach, bijvoorbeeld: van een foto een kopietje maken en dat weer fotograferen om daar weer een kopietje van te maken. En nog eens en nog eens. Zodat je niet meer ziet dat water water is, dat zand geen zand meer is en wolk geen wolk. En het mooie is: dat water voor je ogen dan ineens zand wordt

of zand wolk. Dat al die ruimte waaraan je zo graag woorden plakt en afmetingen geeft en houvast hebt, wordt wat ze moet blijven: ruimte.

Die boot, daar komt het door. 'Een hemel vol sterren, groter dan de aarde en niet groter dan een korrel zand.' Was-ie er al zijn hele leven druk mee in de weer geweest, dáár wist hij ineens waar het al die tijd om had gedraaid. In 2011 was dat trouwens. Een beginnende vijftiger was-ie. Maar er zit geen foto van zand tussen. Zegt Tjibbe Hooghiemstra. ♦

De foto's van Tjibbe Hooghiemstra zijn van 23 januari tot 15 juni 2016 te zien in het Fries Museum in Leeuwarden, onder de titel The Reading of Space. Het gelijknamige boek verschijnt indien mogelijk eind 2015 bij uitgeverij Waanders. Een negenluik uit de tentoonstelling maakt onderdeel uit van de expositie Gevaar & Schoonheid in Museum De Fundatie, Zwolle (t/m 3 januari 2016).

TEKST
THEUNIS PIERSMA
KAART
JAN WAAL
ILLUSTRATIE
ERIK VAN OMMEN

Fuut

De ultieme watervogel, dat kun je de fuut gerust noemen. Waar aalscholvers na een duik de kant op moeten om hun veren te drogen, en waar eenden, vooral als het koud is, droge voeten verkiezen boven natte, komen futen nooit en te nimmer op het land. Of je zou het vochtige nest van rottende waterplanten, waarop ze hun drie tot zes witte eieren bebroeden, als zodanig moeten bestempelen. Een fuut in de stadsgracht maakt indruk door de scherpe belijning van kop en dolksnavel, en die prachtige bruinrode kuif en bakkebaarden natuurlijk. We krijgen er meestal niet veel van te zien, maar het futenlichaam als geheel vormt een echte torpedo. Aan buikzijde bedekt door een gladde pels van dicht opeen staande korte zilverkleurige veren, met aan de achterzijde twee krachtige poten met gelobde tenen voor de aandrijving, kunnen futen zich als ware duikboten snel en onopvallend diep onder water laten zakken. Dat doen ze door lucht tussen hun lange flankveren uit te knijpen.

Hoe ziet de kaart van Noord-Nederland eruit door de ogen van een dier? Vergeet de mensenkaart en kijk met specialisten mee naar een ander Nederland. Theunis Piersma, hoogleraar trekvoegecologie aan de RUG en waddenonderzoeker bij het NIOZ over de wereld van de fuut.

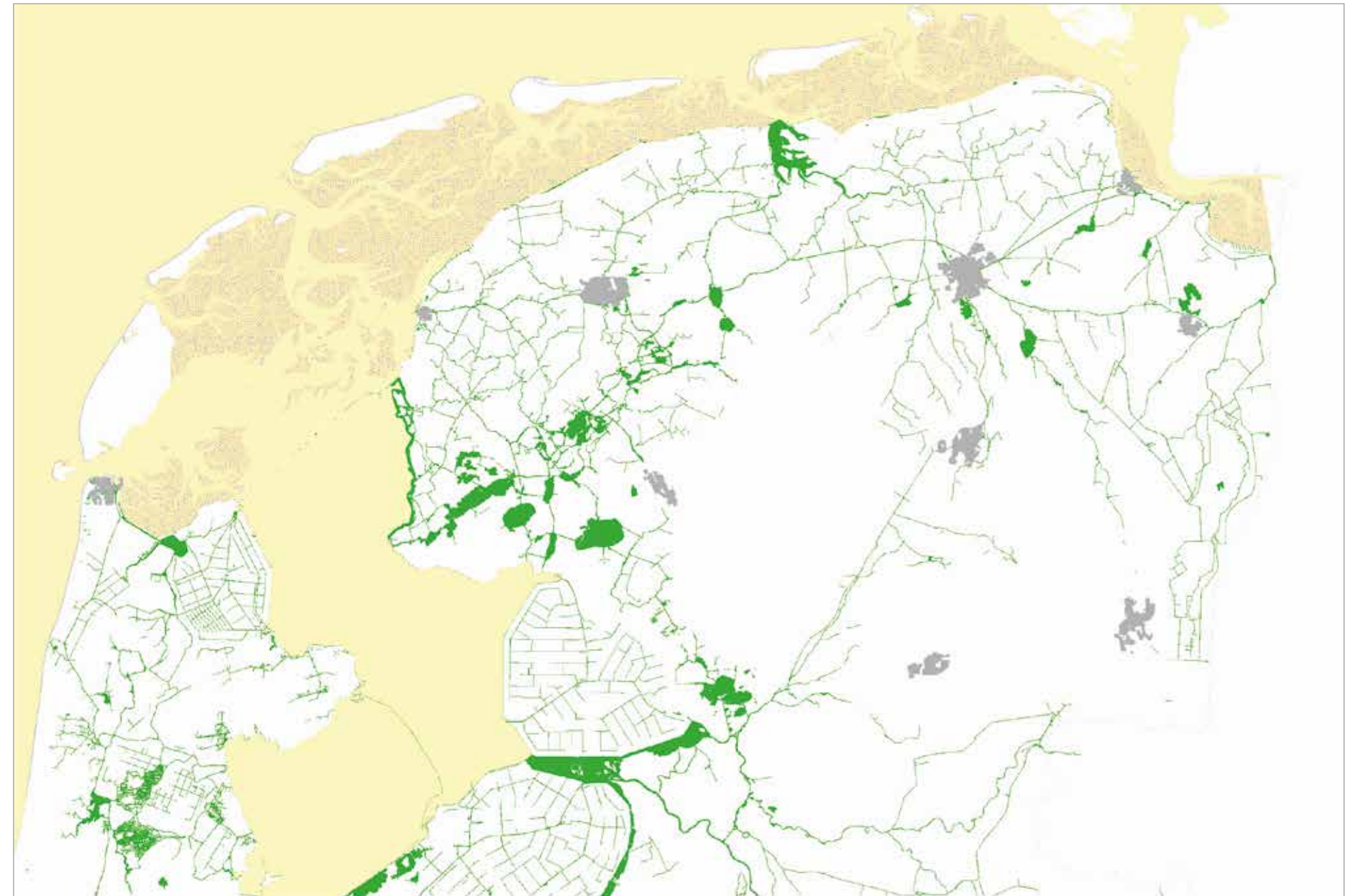
Waar duikeenden 'sprongetjes' moeten maken om aan een duik te beginnen, zijn futen de ware meesters van een onderwaterverdwintruc. Zonder rimpeling! Afgezien van hun torpedovorm, en hun verenkleed met de eigenschappen van een waterafstotende pels, zijn futen door hun verwantschap en gedrag heel anders dan andere vogels. Het blijft verbazen dat uit ieder evolutionair onderzoek weer blijkt dat futen nog het nauwst verwant zijn met flamingo's!

Ook hun stereotiepe baltsritueel maakt futen speciaal. Dat ritueel is voor een ieder goed te bekijken omdat het zich in het voorjaar overal in grachten, kanalen en langs meeroevers afspeelt. Futenmannen zijn iets groter dan futenvrouwen. Ze hebben wat langere kuiven en bakkebaarden, maar je moet goed kijken om dat te kunnen zien. De balts begint met het simultaan duiken van man en vrouw in tegenovergestelde richtingen. Ze zwemmen dan onder water weer naar elkaar toe om tegelijkertijd boven water uit komen en vervolgens secondes lang, al watertrappelend, frontaal tegen elkaar aan te 'staan' met gestrekte nekken en opgeheven hoofden. Intussen schudden ze beide met hun horizontaal gehouden snavels; als de één naar links beweegt, gaat de ander naar rechts. Om het visuele effect nog wat te vergroten verzamelen futen tijdens de duik soms een bosje waterplanten die tijdens dat gesynchroneerde kopschudden uit hun snavels hangt. In grachten en vaarten bakenen futen duidelijke broedterritoria af. Langs visrijk open water waar alleen in een brede rietzoom de drijvende nesten tegen golven worden beschermt, broeden futen soms in losse kolonies van wel tientallen nesten bij elkaar. Op die natte nesten moeten ze trouwens ook paren. Waar eenden in het bezit zijn van een heuse 'penis' waarmee

ze op en in het water kunnen paren, moeten futen het zonder doen. Paren is echt hun enige 'droge' activiteit.

Futen eten vis in allerlei soorten en maten. Ze zoeken tussen waterplanten en langs bodems op het oog hun prooien, die ze met een dolkstoot van hun lange nek vangen. Futen zijn ook in staat om op het open water van het IJsselmeer en de Waddenzee succesvol te vissen. Vanwege dat oogjagen duiken futen eerst de diepte in, om vervolgens de bodemvermijdende vissen zoals spieringen van onder af, tegen het oplichtende wateroppervlak, te detecteren en te vangen. Om allerlei redenen komen spieringen in het IJsselmeer vooral tijdens schemerperiodes naar het wateroppervlak toe. Dat noodzaakt futen om net voor zonsondergang en net na zonsopkomst te foerageren, wat weer verklaart waarom je op het buitenwater futen meestal ziet rusten. Ze drijven dan als luchtkussentjes in hun karakteristieke houding, met opgevouwen nek en dolksnavel naar voren. Voorzover bekend zijn futen de enige vogels die tijdens het slapen hun snavel niet achterwaarts op hun rug leggen.

Na afloop van een lang broedseizoen dat wel tot in augustus kan duren, gaan futen naar het open water om in grote groepen hun verenkleed te vervangen. Vanuit het binnenwater bereiken ze die plaatsen 's nachts, want met hun kleine vleugels en rappe vleugelslag zijn futen weliswaar snelle, maar zeker geen behendige vliegers. Alleen 's nachts durven ze de veiligheid van het water te verlaten. Futen trekken niet verder dan de kustwateren van Nederland, België en Noord-Frankrijk. Afhankelijk van vorst en ijsgang zoeken ze in de nawinter de grachten en vaarten en het binnenwater al weer op. Ruim viswater en een rietzoom of laag hangende wilgentak (voor een nest) is alles wat een futenpaar nodig heeft. ♦

legenda

- wateren waar futen zowel kunnen broeden als vissen
- open wateren waar futen zich tijdens de rui en de winter terugtrekken

(wat aan deze kaart ontbreekt zijn rode - gevaarlijke - plekken, omdat futen grote vogels zijn die op het water alleen van mensen wat hebben te duchten)